Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego
Uniwersytetu Lubelskiego t. XXI, 23 (2) 2026, s. 35-51

FINANSOWANIE I ORGANIZACJA DZIAŁALNOŚCI ADWOKACKIEJ W SĄDOWNICTWIE KOŚCIELNYM. ASPEKTY PRAKTYCZNE

FINANCING AND ORGANIZATION OF LEGAL PRACTICE IN ECCLESIASTICAL COURTS. PRACTICAL ASPECTS

Dr hab. Justyna Krzywkowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska
e-mail: justyna.krzywkowska@uwm.edu.pl; https://orcid.org/0000-0002-0667-6453

Abstrakt

Celem artykułu jest analiza praktycznych aspektów finansowania działalności adwokackiej w sądownictwie kościelnym, ze szczególnym uwzględnieniem zasad ustalania wynagrodzenia adwokata *ad causam* oraz zakresu kompetencji właściwego biskupa do ingerowania w wysokość honorarium. Punktem wyjścia rozważań jest określenie statusu adwokata kościelnego oraz podstaw odpłatności za świadczoną przez niego pomoc. Zasadniczy problem badawczy sprowadza się do pytania, czy kompetencja wynikająca z kan. 1649 § 1, 2° Kodeksu Prawa Kanonicznego pozwala właściwemu biskupowi na wiążące określanie wysokości honorarium prywatnie wybranego adwokata, czy też powinna być interpretowana przede wszystkim jako uprawnienie do ustanawiania ogólnych zasad i kryteriów wynagradzania, służących ochronie wiernych przed wynagrodzeniem wygórowanym. Analizie poddano różne modele finansowania profesjonalnej pomocy kanonistycznej: prywatny (tzw. *ad causam*), instytucjonalny (oparty na instytucji adwokata stałego) oraz pomocowy, tj. adresowany do osób niemogących samodzielnie ponieść kosztów sądowych i adwokackich. Odrębną uwagę poświęcono funkcjonowaniu kancelarii świadczących pomoc w sprawach kanonicznych oraz zakresowi nadzoru biskupa nad ich działalnością. Wskazano przy tym na konieczność rozróżnienia zatwierdzenia konkretnej osoby do wykonywania funkcji adwokata kościelnego od statusu kancelarii jako formy organizacyjnej świadczenia usług. Przeprowadzona

ISSN 2719-3128; e-ISSN 2719-7336
https://doi.org/10.32084/bsawp.11195

analiza prowadzi do wniosku, że kompetencje właściwej władzy kościelnej powinny służyć zapewnieniu transparentności zasad wynagradzania oraz przeciwdziałaniu nadużyciom, a nie arbitralnemu kształtowaniu indywidualnego honorarium prywatnego adwokata. Optymalny model powinien łączyć dostęp wiernych do profesjonalnej obrony z prawem adwokata do godziwego wynagrodzenia oraz rozwijaniem instytucjonalnych mechanizmów finansowania pomocy dla osób niezamożnych.

Słowa kluczowe: adwokat kościelny, wynagrodzenie adwokata, prawo do obrony, biskup diecezjalny, kancelaria prawa kanonicznego

Abstract

The aim of this article is to analyse the practical aspects of financing legal practice in ecclesiastical courts, with particular emphasis on the principles governing the determination of the remuneration of an *ad causam* advocate and the scope of the competent bishop's authority to intervene in the amount of such fees. The analysis begins by defining the status of the ecclesiastical advocate and the legal basis for charging fees for the professional assistance provided. The principal research question is whether the competence arising from can. 1649 § 1, 2° of the Code of Canon Law authorizes the competent bishop to determine, in a binding manner, the amount of remuneration payable to a privately retained advocate, or whether it should instead be interpreted primarily as the authority to establish general rules and criteria governing advocates' remuneration, aimed at protecting the faithful against excessive fees. The article examines various models for financing professional canonical legal assistance: the private model (the so-called *ad causam* model), the institutional model (based on the office of a permanent advocate), and the legal-aid model, intended for persons who are unable to bear court costs and advocates' fees on their own. The article also examines the operation of law offices that provide assistance in canonical matters and the scope of episcopal supervision over their activities. In this context, the article emphasizes the need to distinguish between the approval of a particular person to perform the function of an ecclesiastical advocate and the status of a law office as an organizational form through which legal services are provided. The analysis concludes that the powers of the competent ecclesiastical authority should ensure transparency in the rules governing advocates' remuneration and prevent abuses, rather than permit the arbitrary determination of individual fees for privately retained advocates. An optimal model should combine the faithful's access to professional legal representation with the advocate's right to fair remuneration and the development of institutional mechanisms for financing legal assistance for persons of limited financial means.

Keywords: ecclesiastical advocate, advocate's remuneration, right of defence, diocesan bishop, canon law office

Wprowadzenie

Prawo do obrony należy do podstawowych gwarancji procesowych przysługujących wiernym w kanonicznym porządku prawnym[1]. Jego rzeczywista realizacja wymaga nie tylko stworzenia stronie możliwości podejmowania przewidzianych prawem czynności procesowych, lecz również zapewnienia dostępu do profesjonalnej pomocy kanonistycznej. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywa adwokat kościelny. Znaczenie świadczonej przez niego pomocy jest szczególnie widoczne w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa, które wymagają nie tylko znajomości kanonicznego prawa małżeńskiego i procesowego, ale również umiejętności oceny niejednokrotnie obszernego materiału dowodowego [Kamiński 2020, 96-98]. Z wykonywaniem funkcji adwokata kościelnego wiąże się zagadnienie wynagrodzenia za świadczoną pomoc. Problematyka ta pozostaje nadal stosunkowo rzadko podejmowana w doktrynie w porównaniu z analizą kwalifikacji adwokata, jego zadań oraz znaczenia dla realizacji prawa strony do obrony [Sztychmiler 2019, 201-205; Gałązka 2020, 63-67]. Tymczasem ekonomiczny wymiar działalności adwokackiej rodzi istotne problemy prawne i praktyczne. Dotyczą one przede wszystkim zasad ustalania wysokości honorarium, zakresu ingerencji właściwej władzy kościelnej w relację pomiędzy adwokatem a stroną oraz sposobu zapewnienia profesjonalnej pomocy osobom, które nie są w stanie samodzielnie ponieść jej kosztów.

Szczególne znaczenie dla podjętej problematyki ma kan. 1649 § 1, 2° KPK/83, powierzający biskupowi, do którego należy kierowanie sądem, ustanowienie przepisów dotyczących wynagradzania pełnomocników, adwokatów, biegłych i tłumaczy. Jednocześnie kan. 1488 § 1 KPK/83 wyznacza granice swobody w zakresie umów dotyczących wynagrodzenia adwokata. Zestawienie tych regulacji rodzi pytanie o zakres autonomii adwokata i strony przy ustalaniu honorarium oraz o charakter kompetencji regulacyjnej właściwej władzy kościelnej [Krzywkowska i Sztychmiler 2018, 148-54].

Główny problem badawczy sprowadza się zatem do pytania, czy kompetencja wynikająca z kan. 1649 § 1, 2° KPK/83 pozwala właściwemu

[1] *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

biskupowi na wiążące określanie wysokości honorarium prywatnie wybranego adwokata kościelnego, czy też powinna być rozumiana przede wszystkim jako uprawnienie do ustanowienia ogólnych ram i kryteriów wynagradzania, mających zapobiegać pobieraniu wynagrodzenia wygórowanego i chronić dostęp wiernych do kościelnego wymiaru sprawiedliwości. Rozstrzygnięcie tego problemu wymaga uwzględnienia zarówno prawa wiernego do skutecznej obrony, jak również obowiązku właściwej władzy kościelnej zapewnienia prawidłowego funkcjonowania sądownictwa oraz prawa adwokata do godziwego wynagrodzenia za profesjonalnie wykonaną pracę.

1. Status adwokata kościelnego i podstawy odpłatności za świadczoną pomoc prawną

Instytucja adwokata kościelnego stanowi istotny element realizacji prawa wiernego do obrony w postępowaniu kanonicznym [Miziński 2011, 150-55]. Chociaż KPK/83 nie zawiera legalnej definicji adwokata kościelnego, określa zarówno wymagania stawiane osobie wykonującej tę funkcję, jak i podstawowe zasady jej udziału w procesie [Krzywkowska 2020, 214-18]. Zgodnie z kan. 1481 § 1 KPK/83 strona może swobodnie ustanowić sobie adwokata i pełnomocnika. Profesjonalna pomoc z zakresu prawa kanonicznego stanowi zatem jeden z instrumentów ochrony praw procesowych strony, nawet jeżeli w większości spraw udział adwokata nie ma charakteru obligatoryjnego [Sztychmiler 2003, 42].

Wymogi dotyczące osoby adwokata określa przede wszystkim kan. 1483 KPK/83. Adwokat powinien być pełnoletni, cieszyć się dobrą opinią, a ponadto – co do zasady – być katolikiem, posiadać doktorat z prawa kanonicznego albo przynajmniej być rzeczywistym ekspertem w tej dziedzinie oraz uzyskać zatwierdzenie właściwego biskupa. Wymagania te wskazują, że świadczenie pomocy adwokackiej przed sądem kościelnym nie może być utożsamiane ze zwykłym doradztwem w zakresie prawa kanonicznego. Status adwokata wiąże się zarówno z określonym poziomem kwalifikacji, jak i z aprobatą kompetentnej władzy kościelnej [Krzywkowska i Sztychmiler 2018, 73-82].

Z punktu widzenia finansowania działalności adwokackiej podstawowe znaczenie ma stwierdzenie, że prawo kanoniczne nie wprowadza ogólnej zasady nieodpłatności pracy adwokata. Istnienie należnego mu

wynagrodzenia zostało wyraźnie założone przez ustawodawcę. Potwierdza to m.in. art. 108 instrukcji *Dignitas connubii*[2], zgodnie z którym odwołanie pełnomocnictwa udzielonego adwokatowi lub pełnomocnikowi nie uchyla obowiązku zapłaty honorarium należnego za już wykonaną pracę [Kiwior 2007, 170]. Odpłatność za pomoc prawną nie oznacza jednak pełnej swobody w ustalaniu wysokości honorarium. Granicę w tym zakresie wyznacza kan. 1488 § 1 KPK/83, przewidujący konsekwencje w przypadku zawierania przez adwokatów i pełnomocników umów dotyczących wygórowanego wynagrodzenia. Analogiczne rozwiązanie zawiera art. 110, 2° DC [tamże, 171-73]. Ustawodawca nie kwestionuje zatem odpłatnego charakteru profesjonalnej pomocy, lecz przeciwdziała sytuacjom, w których ekonomiczna przewaga jednej ze stron relacji mogłaby prowadzić do nadużycia.

W analizowanym kontekście konieczne jest rozróżnienie kosztów postępowania sądowego od honorarium prywatnie wybranego adwokata. Są to odmienne kategorie obciążeń finansowych. Postulat ograniczania lub znoszenia opłat za prowadzenie procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa nie oznacza automatycznie obowiązku nieodpłatnego świadczenia usług przez adwokata ustanowionego przez stronę. Rozróżnienie to nabrało szczególnego znaczenia w świetle reformy procesu małżeńskiego dokonanej przez papieża Franciszka w 2015 r.[3], której założenia akcentowały potrzebę zapewnienia wiernym możliwie szerokiego dostępu do sądownictwa kościelnego [Sztychmiler 2018, 89-101]. O ile samo istnienie wynagrodzenia nie budzi zasadniczych wątpliwości, o tyle zakres, w jakim właściwa władza kościelna może ingerować w jego wysokość, wymaga odrębnej analizy.

---

[2] Pontificium Consilium de Legum Textibus, Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii *Dignitas connubii* (25.01.2005), „Communicationes" 37 (2005), s. 11-92; tekst polski w: *Komentarz do Instrukcji Procesowej „Dignitas connubii"*, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007 [dalej: DC].

[3] Franciscus PP., Litterae apostolicae motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* quibus canones Codicis Iuris Canonici de Causis ad Matrimonii nullitatem declarandam reformatur (15.08.2015), AAS 107 (2015), s. 958-67; tekst polski: Franciszek, *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015.

2. Zasady ustalania wynagrodzenia adwokata kościelnego i granice kompetencji biskupa

Podstawowe znaczenie w zakresie regulowania ekonomicznego wymiaru postępowania sądowego ma kan. 1649 § 1 KPK/83. Rozwinięcie tej regulacji zawiera art. 303 § 1 DC. W odniesieniu do sądu diecezjalnego kompetencję do określenia zasad dotyczących kosztów posiada biskup diecezjalny, natomiast w przypadku sądu międzydiecezjalnego – właściwi biskupi albo wyznaczony przez nich biskup. Regulacje te obejmują nie tylko koszty sądowe *sensu stricto*, ale również honoraria pełnomocników i adwokatów, wynagrodzenia biegłych i tłumaczy, zwrot kosztów świadkom oraz zasady udzielania bezpłatnej pomocy prawnej i obniżania kosztów [Greszata 2007, 404-405].

Z powyższych norm wynika, że wynagrodzenie adwokata kościelnego nie stanowi sfery całkowicie pozostawionej poza oddziaływaniem władzy kościelnej. Nie przesądza to jednak, że właściwy biskup może dowolnie ustalać wysokość honorarium uzgodnionego pomiędzy stroną a wybranym przez nią adwokatem. Problem dotyczy zatem nie braku kompetencji regulacyjnej, lecz określenia jej granic.

Przy dokonywaniu tej oceny znaczenie ma status prywatnie wybranego adwokata. Z jednej strony wykonuje on funkcję bezpośrednio związaną z kościelnym wymiarem sprawiedliwości, podlega wymogom prawa kanonicznego oraz zatwierdzeniu przez właściwą władzę. Z drugiej strony jego sytuacja różni się od statusu adwokata stałego, o którym mowa w kan. 1490 KPK/83 [Erlebach 2014, 95]. Ten ostatni jest wynagradzany przez sąd, podczas gdy prywatnie wybrany adwokat świadczy pomoc na rzecz konkretnej strony, a wynagrodzenie wynika z nawiązanej z nią relacji. Sam fakt zatwierdzenia adwokata przez władzę kościelną oraz wykonywania czynności przed sądem nie powinien zatem prowadzić do wniosku, że wszystkie ekonomiczne aspekty jego działalności mogą być jednostronnie kształtowane przez tę władzę. Zasadne jest raczej przyjęcie, że kompetencja przewidziana w kan. 1649 § 1, 2° KPK/83 powinna służyć stworzeniu takich zasad, które pozwalają zapobiegać nadużyciom, a jednocześnie nie eliminują możliwości uwzględniania specyfiki konkretnej sprawy.

Istotnego argumentu w tym zakresie przedstawia kan. 1488 § 1 KPK/83. Ustawodawca nie zakazuje umownego ustalania honorarium, lecz wyznacza granicę swobody poprzez zakaz wynagrodzenia wygórowanego.

W konsekwencji zasadniczego znaczenia nabiera ustalenie, jakie kryteria powinny służyć do oceny, czy określone wynagrodzenie przekracza dopuszczalne granice. Prawo powszechne nie wskazuje jednej kwoty ani procentowego limitu mającego zastosowanie do wszystkich spraw. Ocena nie powinna zatem sprowadzać się do nominalnej wysokości wynagrodzenia. Należy uwzględniać m.in. zakres powierzonych czynności, stopień skomplikowania sprawy, objętość materiału dowodowego, konieczność analizy dokumentacji specjalistycznej, liczbę przygotowywanych pism, czas poświęcony na prowadzenie sprawy oraz udział adwokata na kolejnych etapach postępowania [Krzywkowska 2020, 218-20]. Prowadzenie sprawy przed sądem kościelnym nie jest bowiem czynnością jednorodną. Innego nakładu pracy wymaga jednorazowa konsultacja lub sporządzenie skargi powodowej, a innego udział adwokata w toku całej instancji, obejmujący analizę akt, przygotowanie wniosków dowodowych, zapoznanie się z opinią biegłego, sporządzenie uwag po publikacji akt czy przygotowanie środka zaskarżenia. Z tego powodu ustanowienie jednej sztywnej stawki, nieuwzględniającej zakresu powierzonych czynności oraz stopnia trudności sprawy, może prowadzić zarówno do nadmiernego wynagrodzenia w sprawach prostych, jak i do niedoszacowania rzeczywistej pracy w sprawach szczególnie złożonych.

Bardziej funkcjonalnym rozwiązaniem wydaje się zatem określenie ramowych zasad wynagradzania. Regulacje partykularne mogłyby wskazywać kryteria ustalania wysokości honorarium albo jego przedziały, pozostawiając możliwość uwzględnienia charakteru konkretnej sprawy. Pozwalałoby to realizować funkcję kontrolną właściwej władzy bez zastępowania każdorazowych uzgodnień między stroną a adwokatem.

Istotnym elementem takiego modelu powinna być również transparentność zasad finansowych. Przed rozpoczęciem współpracy strona powinna wiedzieć, jakie czynności obejmuje ustalone honorarium, czy dotyczy ono całego postępowania w danej instancji, czy też niektóre czynności podlegają odrębnemu rozliczeniu, a także jakie dodatkowe koszty mogą powstać w toku postępowania. Pisemne określenie tych kwestii chroniłoby zarówno wiernego przed nieprzewidzianymi obciążeniami, jak i adwokata przed oczekiwaniem wykonywania czynności niewchodzących w pierwotnie ustalony zakres pomocy [Miziński 2011, 269-79].

W tym kontekście kompetencji biskupa przewidzianej w kan. 1649 § 1, 2° KPK/83 nie należy interpretować jako nieograniczonych uprawnień

do arbitralnego ustalania indywidualnego honorarium przez prywatnie wybranego adwokata. Jej zasadniczą funkcją powinno być stworzenie transparentnych zasad finansowych, ochrona wiernych przed nadmiernymi kosztami oraz zapewnienie prawidłowego funkcjonowania kościelnego wymiaru sprawiedliwości [Krzywkowska 2018a, 190-93]. Ingerencja w wysokość wynagrodzenia powinna być proporcjonalna do tych celów i uwzględniać rzeczywisty zakres wykonanej pracy. Problem ma przy tym istotny wymiar praktyczny, bowiem w poszczególnych sądach kościelnych wskazywane kwoty stawek adwokackich mają charakter bezwzględnie obowiązujący, maksymalny lub rekomendowany.

3. Modele finansowania pomocy adwokackiej

Analiza finansowania działalności adwokackiej wymaga również odpowiedzi na pytanie, kto powinien ponosić ekonomiczny ciężar profesjonalnej pomocy kanonistycznej. Na tle obowiązujących regulacji można wyróżnić trzy podstawowe modele: prywatny, instytucjonalny oraz pomocowy.

W modelu prywatnym strona samodzielnie wybiera adwokata i finansuje świadczoną przez niego pomoc. Zróżnicowanie honorariów w tym modelu nie może samo w sobie być traktowane jako nieprawidłowość. Powinno jednak wynikać z obiektywnych okoliczności, takich jak zakres czynności, stopień skomplikowania sprawy, objętość materiału dowodowego oraz przewidywany nakład pracy. Zasadniczym problemem nie jest zatem samo istnienie różnic pomiędzy honorariami, lecz brak transparentnych kryteriów pozwalających ocenić ich proporcjonalność.

Odmienną konstrukcję przewiduje kan. 1490 KPK/83. Zgodnie z tym przepisem w każdym sądzie, o ile jest to możliwe, należy ustanowić stałych obrońców, którzy otrzymują wynagrodzenie od samego sądu i wykonują zadania adwokata lub pełnomocnika, przede wszystkim w sprawach małżeńskich, na rzecz stron pragnących skorzystać z ich pomocy [Miziński 2004, 170-71]. Rozwiązanie to zostało rozwinięte w art. 113 § 3 DC. W tym modelu instytucjonalnym osoba korzystająca z profesjonalnej pomocy nie jest bezpośrednio podmiotem finansującym pracę adwokata kościelnego. Instytucja adwokata stałego pozwala ograniczyć ryzyko, że sytuacja ekonomiczna wiernego będzie przesądzać o możliwości skorzystania z fachowego wsparcia procesowego. Jednocześnie model ten nie opiera się na założeniu,

że praca adwokata powinna być świadczona nieodpłatnie. Koszt pomocy zostaje przeniesiony ze strony na właściwą instytucję kościelną. Tym samym bezpłatność pomocy dla wiernego nie oznacza bezpłatności pracy adwokata. Skuteczność tego rozwiązania zależy jednak od praktycznego funkcjonowania instytucji przewidzianej w kan. 1490 KPK/83. Znaczenie mają przede wszystkim liczba adwokatów stałych, zakres powierzonych im obowiązków, sposób i wysokość wynagradzania oraz rzeczywista możliwość korzystania z ich pomocy przez zainteresowane osoby. Samo przewidzenie tej instytucji przez prawodawcę nie przesądza jeszcze o jej powszechnej dostępności.

Trzeci model dotyczy pomocy udzielanej osobom, które ze względu na sytuację materialną nie są w stanie samodzielnie pokryć kosztów udziału adwokata w sprawie [Bartczak 2013, 127-29]. Art. 112 § 2 DC przewiduje obowiązek świadczenia bezpłatnej pomocy przez adwokatów wpisanych na listę osobom, którym sąd przyznał takie uprawnienie. Z kolei art. 307 DC odnosi się do wyznaczenia adwokata po przyznaniu bezpłatnej pomocy prawnej [Greszata 2007, 409-10]. Z perspektywy finansowania powstaje wówczas pytanie, kto powinien ponieść rzeczywisty koszt wykonywanej pracy. Możliwe jest oparcie systemu na obowiązku prowadzenia określonej liczby spraw *pro bono*, finansowaniu pomocy ze środków diecezji albo przyjęciu rozwiązania mieszanego. Najwięcej wątpliwości budzi model, w którym ciężar realizacji prawa wiernego do pomocy prawnej zostaje w całości przeniesiony na indywidualnego adwokata. Jeżeli obowiązek prowadzenia spraw nieodpłatnie obejmowałby znaczną liczbę postępowań wymagających dużego nakładu pracy, w praktyce oznaczałoby to finansowanie jednego z elementów systemu ochrony praw wiernych poprzez prywatną pracę adwokata kościelnego. Bardziej spójne z instytucjonalnym charakterem kościelnego wymiaru sprawiedliwości wydaje się rozwiązanie, w którym bezpłatność oznacza brak obowiązku ponoszenia kosztów przez osobę znajdującą się w trudnej sytuacji materialnej, a nie brak wartości ekonomicznej pracy adwokata. System finansowania powinien uwzględniać wpływ wysokości wynagrodzenia na jakość świadczonej pomocy [Krzywkowska i Sztychmiler 2018, 83-84]. Art. 308 DC nakazuje czuwać, aby nadmierne koszty nie odstręczały wiernych od korzystania z posługi sądu. Wymóg ten nie powinien jednak prowadzić do wniosku, że dostępność pomocy należy zapewniać poprzez maksymalne obniżanie honorariów. Zbyt niskie stawki mogą w dłuższej perspektywie zniechęcać

osoby posiadające wysokie kwalifikacje do wykonywania funkcji adwokata kościelnego albo utrudniać przeznaczenie odpowiedniej ilości czasu na rzetelne przygotowanie sprawy. Godziwe wynagrodzenie powinno być zatem rozpatrywane dwukierunkowo: nie może mieć charakteru wygórowanego z perspektywy strony, ale nie powinno być również rażąco nieadekwatne do zakresu pracy, wymaganych kwalifikacji oraz odpowiedzialności adwokata. Rolą ustawodawcy partykularnego powinno być stworzenie przejrzystych zasad funkcjonowania tych mechanizmów, bez nieproporcjonalnego ograniczania możliwości ustalania wynagrodzenia odpowiadającego rzeczywistemu zakresowi pracy [Lewandowski 2015, 122].

4. Funkcjonowanie kancelarii adwokackich świadczących pomoc w sprawach kanonicznych

Analiza finansowania działalności adwokackiej w sądownictwie kościelnym wymaga uwzględnienia jeszcze jednego zjawiska praktycznego, jakim jest świadczenie pomocy kanonistycznej w ramach kancelarii adwokackich lub innych zorganizowanych form działalności zawodowej [Krzywkowska 2025b, 181-83]. Prawo kanoniczne koncentruje się przede wszystkim na osobie adwokata, określając wymagania, jakie musi spełniać, zasady dopuszczenia do wykonywania tej funkcji oraz obowiązki procesowe adwokata. Nie tworzy natomiast odrębnej kategorii prawnej „kancelarii adwokackiej" jako podmiotu występującego w postępowaniu kanonicznym. Z punktu widzenia procesu strona korzysta z pomocy konkretnego adwokata, który spełnia wymagania prawa kanonicznego i został zatwierdzony przez właściwą władzę kościelną, a nie przez kancelarię jako strukturę organizacyjną. Rozróżnienie to ma istotne znaczenie praktyczne. Kancelaria może stanowić formę organizacji działalności zawodowej, zapewniać zaplecze administracyjne, obsługę klienta, miejsce prowadzenia konsultacji oraz możliwość współpracy kilku kanonistów, jednak nie zastępuje osobistych kwalifikacji wymaganych od adwokata kościelnego. Sam fakt prowadzenia kancelarii specjalizującej się w sprawach kanonicznych nie oznacza zatem automatycznie prawa do występowania przed sądem kościelnym. Uprawnienie procesowe powinno być każdorazowo oceniane w odniesieniu do konkretnej osoby wykonującej funkcję adwokata. Powstaje w związku z tym pytanie o status kancelarii prowadzonej przez adwokata kościelnego oraz zakres, w jakim działalność wykonywana w jej ramach pozostaje pod nadzorem władzy kościelnej.

Kancelaria może udzielać porad dotyczących możliwości wystąpienia ze skargą o stwierdzenie nieważności małżeństwa albo pomagać w jej przygotowaniu, natomiast towarzyszenie stronie przed sądem kościelnym wymaga ustanowienia konkretnego adwokata zgodnie z przepisami prawa procesowego. W praktyce strona powinna zostać jasno poinformowana, czy zawiera porozumienie dotyczące jednorazowej konsultacji, przygotowania skargi, kompleksowej pomocy przedprocesowej czy też pełnego udziału adwokata w sprawie. W przypadku indywidualnie działającego adwokata honorarium stanowi przede wszystkim wynagrodzenie za jego osobistą pracę. Kancelaria ponosi natomiast dodatkowe koszty organizacyjne związane m.in. z prowadzeniem lokalu, obsługą administracyjną, przechowywaniem dokumentacji, środkami komunikacji, działalnością informacyjną czy współpracą z innymi osobami. Okoliczności te mogą wpływać na ekonomiczny sposób kalkulowania wynagrodzenia[4].

Z tego względu szczególnego znaczenia nabiera transparentność relacji pomiędzy kancelarią, konkretnym adwokatem kościelnym i stroną. Osoba zwracająca się o pomoc powinna wiedzieć, kto będzie faktycznie prowadził jej sprawę, czy osoba ta posiada kwalifikacje wymagane przez prawo kanoniczne oraz czy została dopuszczona do wykonywania funkcji przed właściwym sądem. Niepożądana byłaby sytuacja, w której klient zawiera umowę z kancelarią i uiszcza wynagrodzenie za „prowadzenie procesu kościelnego", nie mając wiedzy, kto będzie rzeczywiście brał udział w czynnościach procesowych.

Funkcjonowanie kancelarii specjalizujących się w prawie kanonicznym rodzi również problem odpowiedzialności za sposób informowania o świadczonych usługach. Sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa mają szczególny charakter, a ich wynik zależy od oceny dokonanej przez właściwy sąd. Z tego względu działalność informacyjna kancelarii nie powinna prowadzić do wytworzenia przekonania, że pomoc adwokacka pozwala zagwarantować uzyskanie wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa. Niedopuszczalne z perspektywy standardów profesjonalnej pomocy powinno być zwłaszcza przedstawianie wyniku procesu jako zależnego od wysokości uiszczonego honorarium, doświadczenia konkretnej kancelarii czy jej relacji z sądem kościelnym.

---

[4] https://mentzen.pl/blog/interpretacje/adwokat-koscielny-zwolniony-z-vat-i-z-nizsza-stawka-ryczaltu/ [dostęp: 05.05.2026].

Istotnym zagadnieniem jest także ochrona informacji powierzanych kancelarii. Sprawy małżeńskie należą do postępowań, w których klient przekazuje szczególnie wrażliwe dane dotyczące życia rodzinnego, stanu zdrowia, relacji osobistych oraz okoliczności związanych z rozpadem małżeństwa. Organizacja pracy kancelarii powinna zatem zapewniać, aby dostęp do tych informacji posiadały wyłącznie osoby, których udział jest rzeczywiście niezbędny do świadczenia pomocy. Dotyczy to zarówno przechowywania dokumentacji papierowej, jak i komunikacji elektronicznej oraz korzystania z usług osób współpracujących z kancelarią [Sztychmiler 2023, 115-18].

Z praktycznego punktu widzenia należy również dostrzec możliwość funkcjonowania kancelarii, w których współpracują osoby o różnych kwalifikacjach. Nie każda osoba posiadająca wykształcenie kanonistyczne jest automatycznie adwokatem kościelnym, podobnie jak nie każdy pracownik kancelarii może wykonywać czynności zastrzeżone dla osoby ustanowionej adwokatem w procesie. Wewnętrzna organizacja kancelarii powinna więc respektować osobisty charakter uprawnień procesowych adwokata.

Powyższe uwagi prowadzą do wniosku, że kancelaria zajmująca się sprawami kanonicznymi powinna być postrzegana przede wszystkim jako organizacyjna forma świadczenia profesjonalnej pomocy, a nie jako samodzielny podmiot. Forma kancelaryjna może zwiększać dostępność i profesjonalizację usług, pod warunkiem zachowania przejrzystości w zakresie osoby prowadzącej sprawę, zakresu świadczonej pomocy, zasad wynagrodzenia oraz relacji z sądem kościelnym.

Problematyka ta wskazuje również na potrzebę wyraźniejszego uregulowania w prawie partykularnym zasad wykonywania działalności adwokackiej w formie zorganizowanej. Pożądane byłoby w szczególności określenie zasad posługiwania się określeniami sugerującymi specjalizację w prawie kanonicznym.

5. Nadzór biskupa nad kancelariami świadczącymi pomoc kanonistyczną

Rozwój kancelarii specjalizujących się w prawie kanonicznym rodzi pytanie o zakres kompetencji biskupa diecezjalnego wobec podmiotów, które udzielają wiernym porad prawnych, przygotowują pisma procesowe oraz oferują pomoc w sprawach prowadzonych przed sądami kościelnymi. Problem ten

wymaga rozróżnienia pomiędzy nadzorem nad wykonywaniem funkcji adwokata kościelnego a nadzorem nad samym prowadzeniem działalności polegającej na udzielaniu porad z zakresu prawa kanonicznego [Sztychmiler 2003, 31].

KPK/83 reguluje przede wszystkim status konkretnej osoby wykonującej funkcję adwokata. Zgodnie z kan. 1483 KPK/83 adwokat powinien posiadać wymagane kwalifikacje oraz zostać zatwierdzony przez właściwego biskupa. Dodatkowo DC przewiduje prowadzenie wykazu adwokatów dopuszczonych do występowania przed danym sądem. Kompetencja ta pozwala biskupowi oceniać kwalifikacje i przydatność osoby, która ma wykonywać profesjonalną funkcję procesową, a w określonych przypadkach reagować na nadużycia związane z jej wykonywaniem [Krzywkowska i Sztychmiler 2018, 73-82].

Prawo powszechne nie ustanawia ogólnego systemu licencjonowania przez biskupa prywatnych kancelarii doradzających w zakresie prawa kanonicznego. Innymi słowy, zatwierdzenie wymagane przez kan. 1483 KPK/83 dotyczy adwokata jako uczestnika postępowania sądowego, a nie kancelarii jako formy organizacyjnej prowadzenia działalności.

Zasadnicze znaczenie ma zatem charakter czynności podejmowanych przez kancelarię. Jeżeli działalność ogranicza się do udzielania konsultacji, analizy sytuacji prawnej czy pomocy w przygotowaniu dokumentów, nie można bez dodatkowej podstawy prawnej przyjmować, że podlega ona takiemu samemu nadzorowi biskupa, jak wykonywanie funkcji adwokata przed jego sądem. Jeżeli natomiast osoba prowadząca kancelarię występuje wobec wiernych jako adwokat kościelny lub korzysta ze statusu wynikającego z zatwierdzenia przez biskupa, zakres oddziaływania władzy kościelnej staje się szerszy. Prawo kanoniczne przewiduje bowiem możliwość reagowania na nieprawidłowości związane z wykonywaniem funkcji adwokata. Kan. 1487 KPK/83 pozwala sędziemu, z poważnej przyczyny, usunąć adwokata z konkretnej sprawy. Kan. 1488 § 1 KPK/83 przewiduje natomiast możliwość zawieszenia adwokata, a w przypadku ponownego naruszenia także skreślenia go przez biskupa kierującego sądem z listy adwokatów. Kan. 1489 KPK/83 odnosi się z kolei do przypadków sprzeniewierzenia się obowiązkom zawodowym. DC przewiduje również możliwość podjęcia odpowiednich środków, gdy adwokat okazuje się niezdolny do należytego wykonywania funkcji z powodu braku kompetencji, utraty dobrej opinii, niedbalstwa lub nadużyć. Biskup zatem może oddziaływać na możliwość wykonywania

funkcji adwokata przed sądem kościelnym, ale nie oznacza to automatycznie kompetencji do kompleksowego regulowania działalności gospodarczej lub organizacyjnej prywatnej kancelarii [Krzywkowska 2025b, 184-85].

Szczególny problem powstaje wówczas, gdy kancelaria posługuje się w swojej działalności określeniami mogącymi sugerować, że jest kancelarią „kościelną", albo „zatwierdzoną przez Kościół". W takim przypadku należy wymagać szczególnej transparentności. Zatwierdzenie określonej osoby jako adwokata kościelnego nie powinno być przedstawiane jako instytucjonalna aprobata całej kancelarii, jej sposobu działania ani polityki wynagrodzeń. Powstaje bowiem ryzyko, że wierny błędnie uzna prywatny podmiot za część struktury kościelnej.

Jeszcze większe znaczenie ma sytuacja, w której kancelaria działa przy sądzie kościelnym. DC przewiduje, aby przy każdym sądzie funkcjonował urząd lub osoba, u której można uzyskać informację o możliwościach i sposobie wszczęcia sprawy o nieważność małżeństwa. W takim przypadku związek organizacyjny z sądem uzasadnia znacznie szerszy zakres nadzoru właściwego biskupa niż w odniesieniu do całkowicie prywatnej kancelarii.

Z punktu widzenia ochrony wiernych szczególnie istotny pozostaje sposób przedstawiania zakresu usług. Osoba zgłaszająca się do kancelarii powinna wiedzieć, czy korzysta jedynie z porady kanonisty, czy też jej sprawę prowadzi osoba posiadająca zatwierdzenie wymagane do wykonywania funkcji adwokata przed właściwym sądem. Nie powinno dochodzić do sytuacji, w której pojęcia „kanonista", „adwokat kościelny" i „kancelaria prawa kanonicznego" są używane zamiennie w sposób mogący sugerować identyczny status prawny.

Nadzór biskupa powinien więc koncentrować się przede wszystkim na tych elementach działalności kancelarii, które pozostają bezpośrednio związane z wykonywaniem funkcji adwokata w kościelnym wymiarze sprawiedliwości. Dotyczy to kwalifikacji adwokata, jego dobrej opinii, przestrzegania obowiązków zawodowych oraz respektowania ograniczeń przewidzianych w prawie kanonicznym. Ostrożniej należy natomiast podchodzić do ingerencji w samą działalność doradczą prywatnej kancelarii, jeżeli nie istnieje szczególna podstawa prawna uzasadniająca taki nadzór. Na tym tle można sformułować postulat *de lege ferenda*: prawo partykularne mogłoby wyraźniej określać zasady posługiwania się statusem adwokata kościelnego w ramach działalności kancelaryjnej.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wskazuje, że problem finansowania działalności adwokackiej w sądownictwie kościelnym nie może być sprowadzony wyłącznie do wysokości honorarium. Dotyczy on wzajemnej relacji pomiędzy prawem wiernego do skutecznej obrony, kompetencjami władzy kościelnej do regulowania ekonomicznych aspektów funkcjonowania sądownictwa oraz prawem adwokata do godziwego wynagrodzenia.

Prawo kanoniczne dopuszcza odpłatne świadczenie profesjonalnej pomocy adwokackiej, ale jednocześnie ogranicza swobodę ustalania honorarium poprzez zakaz wynagrodzenia wygórowanego. Zasadniczym problemem jest brak precyzyjnych kryteriów pozwalających ocenić tę cechę w konkretnej sprawie. Sama nominalna wysokość wynagrodzenia nie wydaje się wystarczającym kryterium. Ocena powinna uwzględniać przede wszystkim zakres świadczonej pomocy, stopień skomplikowania sprawy, przewidywany i rzeczywisty nakład pracy oraz wymagane kwalifikacje adwokata. Kompetencji wynikającej z kan. 1649 § 1, 2° KPK/83 nie należy interpretować jako nieograniczonego uprawnienia właściwego biskupa do arbitralnego ustalania indywidualnego honorarium prywatnie wybranego adwokata. Powinna ona przede wszystkim służyć ustanowieniu przejrzystych ram wynagradzania oraz mechanizmów chroniących strony przed nadużyciami. Z tego względu bardziej odpowiednie od jednej sztywnej stawki wydaje się określenie kryteriów lub przedziałów wynagrodzenia pozwalających uwzględnić charakter konkretnej sprawy [Sztychmiler 2020, 76-80].

Za istotny postulat praktyczny należy uznać uprzednie i jednoznaczne określenie zakresu pomocy oraz zasad jej finansowania. Strona powinna zostać poinformowana, jakie czynności obejmuje honorarium, czy dotyczy ono całego postępowania w danej instancji oraz które działania wymagają odrębnego rozliczenia. Pożądane byłoby utrwalanie tych ustaleń w formie pisemnej. Odrębnego podejścia wymaga finansowanie pomocy osobom niezamożnym. Z tego względu zasadne jest rozwijanie instytucji adwokata stałego. Zatwierdzenie adwokata przez biskupa nie jest równoznaczne z zatwierdzeniem prowadzonej przez niego kancelarii, a kompetencja nadzorcza biskupa dotyczy przede wszystkim wykonywania funkcji adwokata w kościelnym wymiarze sprawiedliwości, a nie każdej prywatnej działalności polegającej na udzielaniu porad z zakresu prawa kanonicznego.

Optymalny model powinien zatem opierać się na trzech uzupełniających się elementach: swobodzie ustalania godziwego wynagrodzenia przez stronę i prywatnie wybranego adwokata, proporcjonalnym nadzorze właściwej władzy kościelnej, służącym ochronie przed wynagrodzeniem wygórowanym, oraz instytucjonalnym finansowaniu pomocy dla osób, które nie są w stanie samodzielnie ponieść jej kosztów. Taki model pozwala pogodzić dostęp wiernych do profesjonalnej ochrony procesowej z potrzebą zachowania odpowiedniej jakości świadczonej pomocy.

PIŚMIENNICTWO

Bartczak, Adam. 2013. „Ochrona praw ubogich w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa." *Prawo Kanoniczne* 56, nr 1:117-35.

Erlebach, Grzegorz. 2014. „Refleksje nad sądownictwem kościelnym w Polsce w świetle orzecznictwa i praktyki Roty Rzymskiej." W *Praktyczne aspekty funkcjonowania trybunałów kościelnych*, red. Urszula Nowicka, 49-102. Warszawa: Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum.

Gałązka, Waldemar. 2020. „Głos dotyczący opłat sądowych." *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 30, nr 33:53-70.

Greszata, Marta. 2007. „Wydatki sądowe oraz bezpłatna obrona." W *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii"*, red. Tomasz Rozkrut, 403-11. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.

Kamiński, Rafał. 2020. „Deontologia adwokata kościelnego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa." *Ius Matrimoniale* 31, nr 1:85-117. https://doi.org/10.21697/im.2020.31.1.05

Kiwior, Wiesław. 2007. „Strony procesowe." W *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii"*, red. Tomasz Rozkrut, 153-77. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.

Krzywkowska, Justyna, i Ryszard Sztychmiler. 2018. *Adwokat w sprawach o nieważność małżeństwa. Rozwiązania ustawodawcze i ich stosowanie w sądach kościelnych (1983-2018)*. Olsztyn: Katedra Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Krzywkowska, Justyna. 2018. „Koszty sądowe w procesie o nieważność małżeństwa. Perspektywa polska." W *Kwestie majątkowe w prawie wyznaniowym*, red. Marek Bielecki, 185-95. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Krzywkowska, Justyna. 2020. „Adwokat – realny pomocnik czy zbędny „dodatek"." *Roczniki Nauk Prawnych KUL* 30, nr 3:213-24. https://doi.org/10.18290/rnp20303-11

Krzywkowska, Justyna. 2025a. „Najczęściej popełniane błędy w praktyce adwokackiej z perspektywy kanonicznego procesu małżeńskiego." *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 35, nr 38:173-86. https://doi.org/10.32077/bskp.9683

Krzywkowska, Justyna. 2025b. „Współczesne wyzwania dla adwokatury kościelnej w Polsce." W *Państwo i Kościół: zagadnienia prawne na styku państwa, prawa i religii*, red. Tomasz Jakubiak i Mateusz Wyrzykowski, 179-93. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Collegium Bobolanum.

Lewandowski, Paweł. 2015. „Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące sądownictwa kościelnego w przedmiocie procesów małżeńskich według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku i instrukcji procesowej Dignitas connubii." W *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. Robert Kantor, 109-25. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. http://dx.doi.org/10.15633/9788374384810.07

Miziński, Artur G. 2004. „Instytucja obrońcy stałego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku." *Roczniki Nauk Prawnych KUL* 14, z. 2:161-90.

Miziński, Artur G. 2011. *Status prawny adwokata w Kościele łacińskim*. Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium.

Sztychmiler, Ryszard. 2003. *Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Sztychmiler, Ryszard. 2018. „Dynamiczna posługa adwokata w zreformowanym procesie małżeńskim." W *Reforma procesowa papieża Franciszka – pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 12-13 czerwca 2017 roku. VIII Ogólnopolskie Forum Sądowe*, red. Tomasz Rozkrut, 89-103. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.

Sztychmiler, Ryszard. 2019. „Aspekty finansowe spraw o nieważność małżeństwa." *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 29, nr 32:195-224. https://doi.org/10.32077/skp.2019.32.1-10

Sztychmiler, Ryszard. 2023. „Tajemnica zawodowa adwokata kościelnego." W *Wyzwania dla ochrony danych osobowych związane z rozwojem technologii*, red. Justyna Krzywkowska, Jacek Mrozek, i Jakub Groszkowski, 111-23. Olsztyn: Centrum Badań Europy Wschodniej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Sztychmiler, Ryszard. 2020. „Praca i honoraria adwokatów kościelnych." *Ius Matrimoniale* 31, nr 2:65-89. https://doi.org/10.21697/im.2020.31.2.04